

The leading factor in juvenile prison inmates' social and psychological readiness for prison release is shown to be their socio-psychological competence which, if adequately developed, acts as a basis for building productive relationships with other people and solving life's problems, as well as increases individuals' ability to resist the effects of antisocial groups, thus promoting the effective re-socialization of young people after prison release.

Keywords: resocialization, social and psychological training, trust, honesty, dialogue, juvenile offenders, social and psychological competence.

Відомості про автора

Низовець Олена Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Академії Державної пенітенціарної служби, м.Чернігів, Україна.

Nyzovets, O.M., PhD, Assoc. Prof., Dept. of psychology, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine.

E-mails: lena-nik75@mail.ru, elenaniz75@gmail.com

УДК 159.922; 923

Новицький Ю.В.

СПРЯЖЕНІСТЬ ПСИХІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ В ПРОЯВАХ КОМУНІКАТИВНОСТІ

Новицький Ю.В. Спряженість психічних властивостей в проявах комунікативності. На прикладі студентів експериментальним шляхом визначалась спряженість психічних проявів у структурі темпераменту на основі методики В.М. Русалова. За допомогою кореляційного аналізу визначено гендерні особливості в залежностях схильності до лідерства та домінування, до соціальної пасивності – від психомоторних, інтелектуальних, комунікативних та емоційних проявів у студентів. Визначено властивості, що домінують у формуванні структури темпераменту в період набуття фахової освіти.

Ключові слова: соціалізація, комунікативні властивості, схильність до лідерства, соціальна пасивність, кореляція Спірмена.

Новицький Ю.В. Сопряжённость психических свойств в проявлениях коммуникативности. На примере студентов экспериментальным путём определялась сопряжённость психических проявлений в структуре темперамента на основе методики В.М. Русалова. С помощью корреляционного анализа определены гендерные особенности в зависимостях склонности к лидерству и доминированию, к социальной пассивности – от психомоторных, интеллектуальных, коммуникативных и эмоциональных проявлений у студентов. Определены свойства, которые доминируют в формировании структуры темперамента в период приобретения профессионального образования.

Ключевые слова: социализация, коммуникативные свойства, склонность к лидерству, социальная пассивность, корреляция Спирмена.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості, як процес та результат пристосування до вимог та норм суспільства, тісно пов'язана з особистісними характеристиками членів суспільства. Їх прояви в суспільному, побутовому або професійному існуванні забезпечують побудову оптимального алгоритму набуття громадянських цінностей або можуть деструктивно впливати на формування суспільного статусу особистості.

Значна кількість молодих людей, обираючи особистий шлях досягнення соціального статусу, фахової компетентності, не завжди витримують вимоги, які суспільство пред'являє на шляху отримання обраної фахової освіти. В рамках реалізації особистісної придатності в системі суспільних відносин, через «райдужні», завищені очікування від самостійно обраного алгоритму особистісного зростання в обраній професії чи соціальній групі може виникати внутрішньоособистісний конфлікт. Його чинниками стають розбіжності між суб'єктивними уявленнями про майбутнє та об'єктивною реальністю, між особистісними спроможностями, професійною придатністю, уподобаннями, звичками, з одного боку, та запитам суспільства до індивідуального виконання норм, стандартів чи групових вимог, з іншого. Таким чином, молоді люди стають носіями фрустраційних станів, які формують психічні розлади та психосоматичні захворювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із найважливіших умов набуття позитивного соціального статусу є обов'язкове пристосування особистості до суспільних, корпоративних чи сімейних норм спілкування. Спілкування є вибіркоким та спланованим способом, інструментом задоволення потреб, прагнень, бажань – це окремі вид комунікації, коли існує взаємодія двох систем [4, с. 205]. За формуванням відповідного статусу індивіда стоїть вибір алгоритму реалізації особистісних потреб – від фізіологічних до акмеологічних, що відбиваються найвищим рівнем самореалізації. У загальному вигляді їх поділяють на первинні, оснований на особистісних задоволеннях, та вторинні – суспільно-колективні [5, с. 392]. Реалізація потреб сукупно з реалізацією особистісних здібностей та схильностей буде індивідуальний шлях самореалізації, тобто спосіб життя.

Спосіб життя як категорія, що відбиває життєдіяльність як спільноти в цілому, так і окремих індивідуумів, має найважливіше методологічне значення для психологічного аналізу соціальної детермінації поведінки особистості.

У багатьох публікаціях фахівців у вказаному контексті дослідження поведінки індивідуумів застосовується термін «образ життя» в якості шляхів та способів самореалізації. Але для психологічного аналізу необхідно розрізнити терміни «образ життя» та «спосіб життя», виходячи із строгого та коректного їх тлумачення. «Образ життя» – це зразки, моделі поведінкових актів чи суб'єктивне відбиття шляхів самореалізації в існуючому соціумі. На відміну від нього, «спосіб життя» – це сукупність дій, що вбудовані в систему реалізації потреб та життєвих цінностей особистості.

Образ та спосіб життя впливають на психіку і поведінку людини, що виражається у формуванні особливого типу особистості при визначених моделях та зразках, прийнятих даним суспільством чи окремою спільнотою, у специфіці властивостей, схильностей і потреб, в соціальних настановах і системі цінностей, яка відповідає суспільному образу та способам самореалізації [6, с. 5].

У способі життя людини проявляється її ставлення до професійної діяльності, суспільства та до самої себе. Спосіб життя відбивається в здібностях та потребах, він є шляхом та інструментом особистісного та суспільного зростання. Тому стає зрозумілим невід'ємність детермінаційних зв'язків у системі акмеологічного зростання таких його компонентів як властивості особистості, суб'єктивізація свого образу в соціалізації та спосіб набуття соціального статусу. Тобто, в способі життя існує такий важливий її компонент, як особистісна адаптація до суспільного обмеження.

Часто соціалізація пов'язується тільки з загальним розвитком, становленням особистості, а адаптація – з пристосувальними процесами вже сформованої особистості, коли остання стикається з новими умовами спілкування і діяльності. Але на відміну від соціалізації, яка відбиває становлення особистості, що обумовлене в основному впливом з боку суспільства, процес адаптації відбиває значною мірою суб'єктивно опосередкований розвиток особистості, відповідний її індивідуальним особливостям та схильностям [3, с. 220].

Таким чином, основною функцією соціалізації є забезпечення нормального функціонування індивіда в суспільстві. Відповідність суспільно регламентованої поведінки та діяльності внутрішній структурі особистості, її інтересам, ціннісним орієнтаціям, особливостям темпераменту досягається в процесі соціально-психологічної адаптації. Соціалізація, при якій соціальне середовище не стає стороннім для особистості, забезпечується соціально-психологічною адаптацією.

Процеси соціалізації та соціально-психологічної адаптації тісно пов'язані між собою. Психологічні механізми, опосередковуючи взаємодію особистості з соціальним середовищем в процесі її пристосування, зокрема, мотиваційна структура особистості, психічний склад, деякі індивідуальні особливості, формуються під дією соціальних умов існування [3, с. 221].

Як відомо, основним чинником соціалізації особистості є її спроможність до адаптації. Адаптація людини, як особистості зі своїми фізіологічними та психічними проявами, формує її соціально-біологічний статус. У широкому розумінні він інтегрує фенотипічну адаптацію в якості біологічного компонента, що має переважним чинником спадкову адаптацію разом з фізичною спроможністю до забезпечення фізіологічних потреб, та комунікативну адаптацію, яка дає можливість вербальними та невербальними шляхами сприймати або передавати особистісні прояви з метою відтворення соціальної системи, збереження соціальних структур, формуючи соціальні стереотипи, стандарти та зразки рольової поведінки. Щоб досягти індивідуально акмеологічного статусу, особистість в процесі адаптації засвоює соціальний досвід через входження до групового, класового, етнічного чи професійного середовища. Однак через свою фенотипічно закладену та соціально сформовану індивідуальну активність особистість зберігає і розвиває тенденцію до автономії, незалежності, волі, до формування власної позиції, неповторної індивідуальності [1, с.366].

На шляху до формування соціально-психологічної адаптації стоїть проблема вказаних проявів індивідуальності. Адже комунікативність людини за своєю сутністю – це здатність до взаємодії з іншими людьми, коли отримана інформація адекватно інтерпретується та передається в груповому спілкуванні. Відповідно до професійних вимог комунікативні навички можуть відрізнитися на рівні психічних властивостей та особистісних якостей.

Керівник (менеджер) в сучасних умовах вирішення професійних завдань повинен знати свої недоліки та достоїнства на рівні психічних якостей в можливостях керування групою людей, які так само проявляють свої особистісні якості позитивного чи негативного характеру в загальному технологічному процесі отримання заданого результату діяльності. Кожній людині для соціальної реалізації необхідне адекватне спілкування. Особистості, які проявляють психічні якості, що звужують шляхи отримання, переробки та передачі інформації безуспішні в своїй самореалізації.

Комунікація як спілкування та взаємодія в контексті фахової чи соціальної компетентності повинні застосовуватись на шляху реалізації потреб в оптимальних пропорціях. Так, схильність до домінування в колективі та прагнення до лідерства може викликати роздратованість оточуючих чи підлеглих. Можливе

також хибне тлумачення оточуючих щодо прагнення особистості до лідерства в колективі в умовах вирішення професійних завдань.

Виконання управлінської діяльності вимагає чіткого розуміння комунікативної компетенції та ступеню її проявів в різних ситуаціях як у керівника, так і у пересічних виконавців для ефективного вербального чи невербального спілкування.

Метою дослідження було виявлення гендерних особливостей в залежностях комунікативних проявів молодих людей в період набуття фахової освіти.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні **завдання**:

1. визначались відмінності в проявах комунікативної активності серед юнаків та дівчат;
2. визначались гендерні особливості детермінаційних залежностей в проявах комунікативних властивостей;
3. визначалась структура темпераменту в формуванні акмеологічних шляхів соціалізації молодих людей в період набуття фахової приналежності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні брали участь студенти Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” 1- 6 курсів (85 юнаків та 117 дівчат). Для визначення ступеня проявів комунікативної активності і основних психічних властивостей вони проходили анонімне тестування за методикою В. М. Русалова [2, с. 290]. Вказана методика дозволяє визначити ступінь прояву швидкості, підтримки та пластичності процесів не тільки в комунікативній, але і в психомоторній, інтелектуальній та емоційній сферах життєдіяльності. Через особисту оцінку вказаних властивостей в балах від 1-го до 4-х, яка узагальнюється їх сумою, за підсумками відповідей на 150 запитань, визначався не тільки ступінь прояву вказаних властивостей, але і їх якісні характеристики на основі діагностики психомоторних, інтелектуальних та комунікативних проявів особистості. Отримані результати аналізувались за допомогою методів статистичного аналізу пакету електронних програм STATISTIKA.

Для характеристики обраного контингенту на предмет проявів комунікативної активності в якості передумови для впровадження механізмів соціалізації була проведена попередня статистична обробка результатів тестування (таблиця 1).

Таблиця 1

Гендерні відмінності в групових проявах підтримки комунікативності

Стать	n	X сер. (бали)	σ	m	V %	t-крит.
Дівчата	117	34,78	$\pm 7,26$	0,67	20,87	2,24
Юнаки	85	32,48	$\pm 7,41$	0,79	22,81	P<0,05

Вона виявила статистично достовірну відмінність у підтримці комунікативності, що за авторською методикою В. М. Русалова визначається як ергічність комунікативна, між юнаками та дівчатами. Крім цього за даними коефіцієнта варіації (V) визначилась неоднорідність вказаного контингенту за проявами вказаної ознаки (таблиця 1).

Визначенням залежностей та відмінностей у проявах особистісних характеристик займається диференціальна психологія, застосовуючи відповідні методи статистичного аналізу. Для визначення зв'язків та залежностей отриманих результатів по показниках працездатності, швидкості та пластичності комунікативних, психомоторних, інтелектуальних властивостей та емоційності був застосований метод непараметричної статистики – рангова кореляція Спірмена та множинний регресійний аналіз для розрахунку коефіцієнта множинної кореляції.

За результатами анонімного тестування (визначення формально-динамічних властивостей індивідуальності) контингент студентів, що брали участь в експерименті, був розподілений на три групи по показниках підтримки комунікативності з інтервалами X сер. -2σ , X сер. $\pm \sigma$ та X сер. $+2\sigma$. Таким чином були відібрані особи з прагненням до домінування та лідерства (за показниками підвищеної комунікативності), особи соціально пасивні та замкнуті в спілкуванні (за показниками заниженої комунікативності) і особи з середнім ступенем потреб до спілкування та встановлення контактів. Розрахунок множинних коефіцієнтів кореляції (R) визначив інтегральний зв'язок комунікативних проявів з іншими психічними властивостями, а також гендерні відмінності у впливі на підтримку комунікативності у представників виділених груп (таблиця 2).

Первинний аналіз показав відмінність по тісноті кореляційних зв'язків на гендерному рівні, а визначення внутрішньогрупових впливів із переліку психічних властивостей на прояви обраного показника комунікативності показав різну їх залежність.

За розрахунками рангової кореляції Спірмена були відібрані статистично достовірні значення показників у зв'язках визначених особистісних ознак з властивістю до підтримки комунікативності окремо у юнаків та дівчат.

Таблиця 2

Показники множинних зв'язків різних проявів комунікативності з визначеними психічними властивостями у студентів

Стать	Вся група обстежених	З прагненням до лідерства	З середнім прагненням до спілкування	Соціально пасивні
Юнаки	R = 0,705	R = 0,859	R = 0,497	R = 0,831
Дівчата	R = 0,651	R = 0,650	R = 0,541	R = 0,695

В таблиці 3 представлено перелік психічних властивостей, що проявили середній і вище (за шкалою Чеддока) статистично достовірний кореляційний зв'язок з комунікативною ергічністю у осіб з різним якісним рівнем її прояву.

Таблиця 3

Перелік властивостей, пов'язаних з різними проявами комунікативності у студентів

Стать	Вся група обстежених	З прагненням до лідерства	З середнім прагненням до спілкування	Соціально пасивні
Юнаки	Середній рівень зв'язків відсутній	Пластичність інтелектуальна; Швидкість комунікативна;	Середній рівень зв'язків відсутній	Швидкість інтелектуальна
Дівчата	Середній рівень зв'язків відсутній	Середній рівень зв'язків відсутній	Середній рівень зв'язків відсутній	Середній рівень зв'язків відсутній

У студентів чоловічої статі прагнення до лідерства та домінування спирається на прояви пластичності інтелектуальних процесів та швидкості в налагодженні комунікативних зв'язків, а відхід від соціальної активності та замкнутість проявляють студенти, що відрізняються повільними інтелектуальними процесами (кореляція з інтелектуальною швидкістю проявляє зворотний характер) з тенденцією до одноманітних комунікативних програм. Через достовірно слабкі зв'язки можна вести мову лише про тенденцію залежності до домінування від пластичності комунікативних процесів ($r = 0,466$ $P < 0,05$) та емоційності в комунікативних проявах ($r = 0,413$ $P < 0,05$), що свідчить про деяку чутливість до успіхів та міжособистісних відносин.

На відміну від юнаків, обстежені дівчата із виділених груп в структурі свого темпераменту проявляють достовірно слабкий зв'язок з індивідуальними властивостями. Проте мають тенденцію до залежності домінуючої поведінки від шаблонності та монотонності фізичної праці через зворотний кореляційний зв'язок з проявами пластичності в психомоторній сфері ($r = -0,370$ $P < 0,05$). З іншими визначеними властивостями така особливість структури темпераменту може визначати окремі негативні особливості вказаного контингенту в аспектах вибору майбутнього фаху, непридатність до керівної діяльності в інтелектуальній сфері, а відсутність зв'язків з іншими важливими властивостями для визначення фахової придатності може визначати помилковість обраної професії або завищену самооцінку в визначенні особистого статусу в якості майбутнього фахівця та члена суспільства.

Дівчата з групи соціально пасивних осіб проявляють у своїх уподобаннях тенденцію до проявів одноманітних комунікативних програм та побудови обмеженого кола контактів через зворотний зв'язок з проявами пластичності в комунікативних процесах ($r = -0,378$; $P < 0,05$). З іншими властивостями статистичних зв'язків комунікативності не виявлено.

Висновки:

1. Розрахунок множинних коефіцієнтів кореляції та первинна статистична обробка результатів тестування виявили достовірну відмінність з підтримки комунікативних проявів між студентами чоловічої та жіночої статі. По статевогрупових проявах комунікативність визначає неоднорідний характер.

2. Група юнаків, що відрізняється від усереднених проявів комунікативної ергічності, суттєво збільшує інтегральний зв'язок з проявами психомоторних, інтелектуальних, комунікативних та емоційних проявів на прикладі схильності до лідерства та схильності до соціальної пасивності відповідно з $R = 0,497$ до $R = 0,831$.

3. Підтримка комунікативних проявів серед групи студентів чоловічої статі проявляє достовірний зв'язок з пластичністю в інтелектуальній діяльності, швидкістю в налагодженні комунікативних зв'язків та ступенем швидкості інтелектуальних процесів. При цьому повільність у виконанні інтелектуальних завдань може свідчити про пасивність в соціалізації особистості та схильність до використання одноманітних комунікативних програм.

4. Студенти жіночої статі мають менший інтегральний зв'язок ($R = 0,541-0,695$) комунікативних проявів з визначеними властивостями структури темпераменту порівняно зі студентами чоловічої статі ($R = 0,497-0,859$).

5. Підтримка комунікативних проявів у групі студентів жіночої статі виявила достовірно лише слабкий рівень її зв'язку з психічними властивостями як у осіб з схильностями до лідерства, так і у соціально пасивних.

Тому доцільно мати на увазі лише тенденцію до зв'язків серед проявів особистості у дівчат і можна припустити у них домінуючий вплив структурних елементів особистості більш високого порядку – риси характеру, звички, прагнення і т. ін.

Перспективи подальших досліджень. Визначення гендерних особливостей в залежностях комунікативних проявів надає шляхи ефективного пошуку працеспроможного персоналу у відповідності до вирішення професійних завдань. Запропонований підхід до аналізу групових проявів може застосовуватись у вирішенні питань кадрового менеджменту і потребує вдосконалення в застосуванні методів диференційної психології та математико-статистичної обробки результатів подальших досліджень.

Подальше визначення особистісних проявів гендерного характеру та формування моделей фаховопридатного персоналу за ознаками необхідних властивостей, рис характеру, прагнень, уподобань тощо надасть можливість розробки підходів в діагностуванні проблемних аспектів соціалізації особистості молодих людей на шляху набуття фахової освіти.

Список використаних джерел

1. Варій М.Й., Ординський В.Л. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник [Текст] / М. Й. Варій, В. Л. Ординський.– К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 366.
2. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2007. – С. 290-299.
3. Зотова О.И., Кряжева И.К. Некоторые аспекты социально-психологической адаптации личности / О.И. Зотова, И.К. Кряжева // Психологические механизмы регуляции социального поведения: сборник научных трудов. – М.: Наука, 1979. – С. 220-221.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – С. 205.
5. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. / А. Г. Маслоу // Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 392 с.
6. Шорохова Е.В., Бобнева М.И. Проблемы изучения психологических механизмов регуляции различных видов социального поведения / Е. В. Шорохова, М. И. Бобнева // Психологические механизмы регуляции социального поведения: сборник научных трудов. – М.: Наука, 1979. – С. 5.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Variy M.Y., Ordyn's'kyu V.L. Onovy psykholohiyi i pedahohiky: Navchal'nyu posibnyk [Tekst] / M. Y. Variy, V. L. Ordyn's'kyu.– K.: Tsent'r uchbovoyi literatury, 2007. – S. 366.
2. Diagnostika zdorov'ja. Psihologicheskij praktikum / Pod red. G.S. Nikiforova. – SPb.: Rech', 2007. – S. 290-299.
3. Zotova O.I., Krjazheva I.K. Nekotorye aspekty social'no-psiologicheskoy adaptacii lichnosti / O. I. Zotova, I. K. Krjazheva // Psihologicheskije mehanizmy reguljacji social'nogo povedenija: sbornik nauchnyh trudov. – M.: Nauka, 1979. – S. 220-221.
4. Il'in E.P. Motivacija i motivy / E. P. Il'in. – SPb.: Piter, 2006. – S. 205.
5. Maslou A.G. Motivacija i lichnost'. / A. G. Maslou // Per. s angl. – SPb.: Piter, 2003. – 392 s.
6. Shorohova E.V., Bobneva M.I. Problemy izuchenija psihologicheskijh mehanizmov reguljacji razlichnyh vidov social'nogo povedenija / E. V. Shorohova, M. I. Bobneva // Psihologicheskije mehanizmy reguljacji social'nogo povedenija: sbornik nauchnyh trudov. – M.: Nauka, 1979. – S. 5.

Novitskiy, Yu. V. Conjugation of mental properties in communication manifestations. The author analyzes the importance of communication for individuals' socialization. On a sample of students he experimentally determined the conjugation of their mental properties in the structure of temperament using the V.M. Rusalov technique. Correlation analysis identified gender features in relation to the respondents' inclinations for leadership and dominance, as well as the respondents' inclinations for social passivity in relation to their psychomotor, intellectual, communicative and emotional characteristics.

The respondents' communicative characteristics reliably differed in males and females and were mixed in different heterogeneous groups.

A group of boys that differed from the average communication manifestations had significantly stronger integral links with the psychomotor, intellectual, communicative and emotional characteristics in relation to the inclinations for leadership and social passivity. The communication manifestations in the group of male students reliably associated with intellectual flexibility, quick establishment of interpersonal contacts and quick intellectual processes.

Female students had weaker integrated communication links between the communicative characteristics and the temperament structures compared to male students. The communication manifestations in the group of female students had a tendency to associate with individual characteristics. The author assumes a dominant role of individual traits, habits, aspirations, etc in communication relations.

Keywords: socialization, communicative characteristics, inclination for leadership, social passivity, Spearman correlation.

Відомості про автора

Новицький Юрій Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна.

Novytsky, Yu.V., Ph.D., Assoc. Prof., National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine.

E-mail: yurnovik@rambler.ru